

CRONICĂ DE CARTE

Lecțiile unui volum de lingvistică și filologie românească

Gheorghe POPA, *Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova*

Indiscutabil, volumul în cauză (ne referim la lucrarea profesorului titular de lingvistică romanică la Universitatea din Rostock Rudolf Windisch *Studii de lingvistică și filologie românească*, Editori: Eugen Munteanu și Oana Panaite, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2006) poate fi analizat – cum și s-ar conveni, în realitate, într-o asemenea situație – din diferite perspective (didactică sau științifică, instructivă sau cognitivă, a lingvisticii generale sau a filologiei române, a istoriei limbii române sau a lingvisticii romanice etc.), dar, indiferent de perspectiva „exploatăată”, ea ar contura plenar vastele cunoștințe ale autorului ei în domeniul lingvisticii și filologiei românești. Luând în calcul ipoteza că includerea tuturor perspectivelor enumerate aproape că e imposibil de realizat în spațiul unei prezentări sumare, iar valorificarea doar a unei perspective în cazul dat este deplasată, am găsit mai oportun de a „inventaria” doar unele adevăruri pe care le-am însușit de pe urma lecturii acestui volum.

a) Nu există limbi „superioare” și limbi „inferioare”, limbi „majore” și limbi „minore”. Există, pur și simplu, limbi care se prezintă ca niște realități esențiale și originare. Pentru romanistul german R. Windisch, de exemplu, „limba română nu

e deloc o limbă romanică «mică», ci are aceeași importanță ca și celelalte limbi romanice” (p. 370);

b) Prof. R. Windisch vine să spulbere încă o dată ideea preconcepțată că în probleme de lingvistică națională se descurcă mai bine anume nativii limbii respective. Se uită, așadar, că o viziune „din afară” primează de cele mai multe ori, față de una „autohtonă”. Ba mai mult: cu referire la replierea în „sînul neamului”, la legătura „cu spațiul afectiv-spiritual-geografic”, onestul cercetător german nu are, vorba mentorului său E. Coșeriu, „nici un fel de mărginire”, întrucât „e foarte important tot ce e al nostru, însă ceea ce este și al altora este încă mai important, pentru că este încă mai al nostru” (*Ființă și limbaj*. Interviu cu Eugenio Coseriu, în *Echinox*, 1996, nr. 10-11-12, p. 18);

c) Volumul în cauză se impune – firește, întâi de toate pentru noi, românii din stînga Prutului – și prin faptul că savantul german a găsit plauzibilă reiterarea unor sintagme în vederea conștientizării plenare a conținutului lor: identitatea națională, emanciparea limbii, conștiința lingvistică a vorbitorilor, conștiința identității la români, cunoașterea originii propriei limbi etc.;

d) Studiile și articolele de lingvistică și filologie românească ale lui R. Windisch servesc drept model de analiză

CRONICĂ DE CARTE

nepărtinitoare a oricărei limbi, întrucât, în opinia noastră, lingvistul german dă preferință – dintre multitudinea de procedee și de metode lingvistice existente – simțului glotic, acesta fiind înțeles în spirit coșerian: drept o anumită „cunoaștere în amănunt a limbii” (*Einführung in die allgemeine Sprachwissenschaft*, UTB/Francke, Tübingen, 1988, p. 253);

e) E un adevăr unanim recunoscut că orice cercetător, indiferent de domeniul pe care îl investighează, se străduie să prezinte lucrurile sine ira et studio, deși, după cum consemna judicios S. Pușcariu, „oricât ar căuta un autor să păstreze o obiectivitate absolută, ceva din sufletul lui străbate totdeauna opera de la un capăt la altul” (*Limba română, I. Privire generală*, București, Ed. Minerva, 1976, p. 3). Era și de așteptat să nu depășească acest „beteșug” și R. Windisch: invocăm în acest sens doar inscripția „București” de pe un tren din Viena care i „s-a părut că sună atât de exotic și de interesant” (p. 367);

f) Volumul *Studii de lingvistică și filologie românească* vine să confirme adevărul că nici o limbă, inclusiv cea română, nu are „porți împăratești”. Dimpotrivă: fenomene glotice sau lingvistice care, deși au fost mereu în vizorul cercetătorilor români, devenind, într-un anume fel, locuri „bătătorite” totuși, aceste fenomene, în

funcție de perspectiva abordării și de „afecțiunea pentru această limbă” (p. 370), pot fi prezentate ca originalități, ca „un nu știu ce”;

g) Reflecțiile lingvistice ale lui

R. Windisch certifică justetea preceptului coșerian că lingviștii mai buni sînt cei care au o cultură mai vastă decît numai cultura lingvistică: or exegezele literare, invocarea pertinentă a elementelor ce țin de cultura română sau de viziunea românească asupra lumii etc. sînt o dovadă elocventă în acest sens;

h) Cititorul (chiar și ne-lingvist), în urma lecturii acestui volum, va avea posibilitatea să aprecieze cu discernămint atît relațiile dintre doi savanți, relații care, în virtutea unor lucruri exterioare ce nu au „legătură prea mare cu știința”, pot totuși influența „dezvoltarea cercetătorilor” (p. 251), cît și relațiile dintre mentor și învățăceii lui, relații care i-ar favoriza pe învățăceii, în virtutea valorii Maestrului, să găsească curaj de a se considera sau „discipoli” sau – dacă nu îndrăznesc „să se pună la același nivel cu Maestrul” (p. 372) – „elevi”.

În concluzie: intuim că, efectiv, există și alte motive ce ar determina sporirea evidentă a lecțiilor volumului în cauză – totul depinde de aria intereselor științifice, de gradul de pregătire profesională și de grila de interpretare a materiei de către eventualul cititor. ♣

CRONICĂ DE CARTE

Nicolae Manolescu despre viață și cărți

Lucia ȚURCANU, *Editura Arc*

În 2009, reputatul critic Nicolae Manolescu a împlinit 70 de ani, eveniment marcat prin editarea (la Paralela 45) și lansarea (la Tîrgul de Carte *Gaudeamus*) a două cărți: celebra și mult comentată *Istorie critică a literaturii române* și cartea de memorii *Viață și cărți. Amintirile unui cititor de cursă lungă*.

Tradițional, memoriile pun accent pe eveniment, pe acțiune. În *Viață și cărți*, Nicolae Manolescu se distanțează de această regulă generală a speciei, evocînd procesul de (auto)educare a personalității celui care scrie prin acumularea unei experiențe lectorial-scripturale. Cele două părți ale cărții, cu titluri în relație de chiasm (*Cititul și scrisul*, *Scrisul și cititul*, autorul accentuînd astfel interdependența dintre actul scrisului și actul cititului), se organizează într-un adevărat Bildungsroman care urmărește formarea unui profesionist al lecturii, ideea centrală fiind următoarea: „...ceea ce sînt eu acum, la șaptezeci de ani, este suma lecturilor mele de toată mîna. Aceasta nu înseamnă că viața mea a fost o carte, dar că, de ce să n-o spun, cărțile au fost viața mea”. În partea întii, criticul Nicolae Manolescu reconstituie/ repovestește impresiile de lectură ale „neofitului” într-ale citit-scrisului, bibliograficul suprapunîndu-se biograficului. Partea a doua este consacrată episoadelor din viața

și politica literară a perioadei ceaușiste și postceaușiste, autorul dezvăluind detalii despre relațiile sale cu colegii de breaslă. Narațiunea este pe cît de simplă, pe atît de captivantă, iar cititorul are posibilitatea să cunoască momente interesante și cu adevărat emoționante din viața lui Nicolae Manolescu: arestul părinților, întîlnirea cu Heidegger și cu Cioran, iubirile criticului. Cu toate acestea, procedeul dominant îl constituie expunerea eseistică, Nicolae Manolescu oferind, celor interesați de literatură și de știința literară, o adevărată carte de învățătură.

Cititul și scrisul conține relatări despre căpătarea conștiinței de sine prin scris („...prima activitate pe care memoria mea o înregistrează, în care eu sînt subiect individual și orgolios, este scrisul. Nu cititul [care mă prindea ca și joacă]: scrisul. Am devenit conștient de mine scriind.”), despre primele lecturi și despre modelele livrești care l-au format pe viitorul critic (iată cîteva titluri: *Loreley*, *Cuore*, *Aventurile lui Tom Sawyer* și ale lui *Huckleberry Finn*, *Un Yankeu la curtea Regelui Arthur*, *Ivanhoe*, *Kaštanka*, poveștile Fraților Grimm și ale lui Andersen), dar și despre primele texte scrise. În același timp, sînt formulate adevăruri referitoare la diferența dintre cititor și critic („Între cititor și critic legătura este superficială: amîndoi citesc. Nu e adevărată nici măcar supoziția că trebuie

CRONICĂ DE CARTE

să-ți placă să citești ca să fii critic. Trebuie să-ți placă să scrii despre cărți, nu să le citești. Sînt plăceri complet diferite.”) sau la caracterul etern al literaturii („Eroii mei preferați trăiesc etern. I-au cunoscut cititorii care au trăit înaintea mea, îi cunosc și eu, îi vor cunoaște copiii și nepoții mei”).

Capitolele din *Scrisul și cititul* sînt adevărate eseuri în care sînt puse în discuție teme și idei ce ar ajuta la înțelegerea specificului procesului literar românesc. Temele/ problemele abordate sînt: cenzura și autocenzura („Cititorul cel mai atent era, în comunism, cenzura. Ochiului ei vigilant nu-i scăpa nimic din ce scriam. Mai insidios era ochiul autocenzurii. Cenzura mai lăsa cîte o pleoapă să-i cadă. Autocenzura era un reflex permanent. Ochiul ei nu ațipea niciodată.”), rolul modelului în formarea unei generații, „limba criticului” („Ceea ce am păstrat pînă la capăt din lectura călinesciană, după ce mi-am adecvat stilul la omul care sînt, foarte diferit de maestrul tinereții mele, a fost convingerea că limba criticului nu trebuie să fie neapărat frumoasă și cu atît mai puțin calofilă/.../: fără să sacrifice rigoarea conceptuală și nici să cadă în dogmatism, limba criticului trebuie să fie clară și simplă. Și, dacă îi stă criticului în puteri, să fie și un mic spectacol.”), valoarea unei literaturi naționale (“...valoarea unei literaturi naționale nu se măsoară, ci se trăiește. Ea este un dat istoric și deopotrivă sufletesc. A jucat un rol. A oferit modele. Pentru români,

Eminescu, Sadoveanu sau Arghezi sînt la fel de importanți cum sînt pentru englezi Shakespeare, Milton sau Dickens, pentru francezi Balzac, Hugo și Proust, pentru germani Goethe, Schiller și Thomas Mann. Și nu, propriu vorbind, universalitatea operei îi separă, ci doar circulația lor universală.”), literatura oportunistă, limbajul esopic și nevoia revizuirilor („Refacerea subtextului a devenit astăzi la fel de necesar ca și refacerea contextului. Cititorul actual ignoră contextul și n-are acces la subtext. Revizuirea constă în lectura la două capete a literaturii din vechiul regim.”), fenomenul polarizării scriitorilor români după revoluție, omul politic actual etc. În final, autorul își pune eterna întrebare: „Hotărît lucru, nu sînt un scriitor. Am scris atîta critică în viața mea, încît tot ce ating acum, la bătrînețe, se transformă în critică. E un blestem. Și nici măcar nu pot fi sigur că am darul regelui Midas care prefăcea în aur tot ce atingea. Fie și bronzul lui Horațiu! Fac și eu ce pot. Adică, scriu. Și, totuși, de ce?”

Viață și cărți este o lucrare foarte densă în idei, toate formulările fiind făcute în binecunoscutul și inconfundabilul stil manolescian: simplu și clar, cumpătat și relaxat, urmărind chintesența și respingînd calofilia. Mai exact, este un tratat despre literatură și critica literară, care ar trebui inclus în bibliografia obligatorie pentru studenții de la litere, pentru că ne sugerează ce să citim și ne învață (implicit) cum să scriem. ♣